

SPRAWOZDANIA

ZBIGNIEW J. WÓJCIK

ORCID: <https://orcid.org/0000-6653-728X>

Towarzystwo Naukowe Warszawskie

**30 LAT DZIAŁALNOŚCI KOMISJI SYBERYJSKIEJ/
KOMISJI BADAŃ NAD HISTORIĄ SYBERII
W RAMACH KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK**

Choć Syberia od bardzo dawna zajmuje ważne miejsce w polskiej historii, kulturze i nauce, przez wiele dziesięcioleci przedstawiciele wielu dziedzin nauki zainteresowanych tą tematyką nie mieli możliwości współpracy w ramach ogólnopolskiego komitetu naukowego. Odpowiedzią na te potrzeby było posiedzenie, które odbyło się 9 maja 1994 roku w siedzibie Muzeum Ziemi PAN w Warszawie, kiedy to powołano zespół korporacyjny PAN pod nazwą Komisja Syberyjska (od 2003 roku Komisja Badań nad Historią Syberii). Przewodnicząca Komitetu prof. dr hab. Irena Stasiewicz-Jasiukowa przedstawiła oczekiwania władz Wydziału I PAN wobec powstającego zespołu, podkreślając potrzebę podjęcia szczegółowych studiów nad wkładem Polaków w rozwój cywilizacyjny — zwłaszcza z zakresu problematyki wiodącej w Komitecie — obszarów na wschód i południe od Uralu. Wśród uczestników tego posiedzenia obecni byli członkowie Komitetu: prof. Stanisław Alexandrowicz, prof. Maria M. Blombergowa, prof. Władysław Jewsiewicz, prof. Gabriel Brzęk, doc. Jerzy Różewicz, prof. Zbigniew Wójcik i inni. Spoza tego grona zaproszono badaczy zajmujących się od lat problematyką syberyjską: prof. Wiktorię Śliwowską, dr. Antoniego Kuczyńskiego, dr. Zofię Strzyżewską, mgr. Zbigniewa (Mahmuda Taha) Żuka oraz pracowników Muzeum Ziemi PAN i Instytutu Historii Nauki PAN. Dokonywano wyborów władz Komisji: przewodniczącym honorowym został prof. Jewsiewicki, inicjator powołania Komisji, a przewodniczącym „roboczym” — prof. Wójcik. Pierwsze posiedzenia odbywały się w siedzibie Muzeum Ziemi PAN, później stale w Instytucie Historii Nauki PAN w Pałacu Staszica w Warszawie. Przestrzegano regularności spotkań (5 razy w roku), zawsze z kilkoma referatami i komunikatami — także przebywających w Warszawie historyków z Federacji Rosyjskiej i innych krajów byłego ZSRR. W kilku przypadkach prezentowano bloki tematyczne poświęcone uczonym szczególnie zasłu-

nym dla nauki w Rosji i Polsce, np. Józefowi Kowalewskiemu i Julianowi Talce-Hryniewiczowi. Formę spotkania zmieniono tylko w czasie epidemii Covid-19, nie zaprzestając wymiany danych o najnowszych ustaleniach badawczych w formie konsultacji różnymi środkami zdalnej komunikacji.

Pod względem organizacyjnym Komisja była organem stabilnym. W drugiej kadencji współprzewodniczącym został dr Antoni Kuczyński, a sekretarzem Zbigniew Żuk. Im Komisja zawdzięczała przede wszystkim dobór znakomitych referatów spoza grona członkowskiego. Następnie przez lata funkcję wiceprzewodniczącego pełnił prof. Jerzy Supady, historyk medycyny.

Dzięki zachowanemu niemal w całości archiwum Komisji w przyszłości będzie można odtworzyć nie tylko sam tok posiedzeń, które były główną formą jej działalności, ale także prześledzić tok podejmowania problemów, które zostały uwieńczone znaczącymi monografiami. Ich liczba przekracza kilkanaście pozycji, realizowanych i recenzowanych w ramach prac badawczych różnych instytucji, w tym także Instytutu Historii Nauki PAN, Muzeum Ziemi PAN i szkół wyższych, czasem poza formalnym usytuowaniem w placówkach państwowych. Możliwość przedstawienia wstępnych ustaleń autorskich i ich życzliwej oceny przez specjalistów to bardzo ważny czynnik spajający zespół. Były i inne, nie mniej znaczące. Zaliczyć do nich należy stałą obecność na posiedzeniach Komisji prof. Wiktorii Śliwowskiej. Choć nie wygłosiła wielu referatów i na ogół była oszczędna w wypowiedzi na samych posiedzeniach, po ich zakończeniu była oblegana przez pozostałych uczestników, którym nie szczędziła swych rad, głównie w zakresie zachowanych w archiwach krajowych i zagranicznych zespołach archiwalnych.

Największe audytorium zgromadziło wystąpienie prof. Wiesława Cabana — 35 osób, gdy referował na wyniki jednego z grantów, realizowanego z grupą pracowników Instytutu Badań Literackich PAN. Nie tylko tematy bardziej ogólne ściągały liczniejsze grono zainteresowanych problemami polsko-syberyjskimi. Powodzeniem cieszyły się wystąpienia z zakresu historii techniki (prof. Bolesław Orłowski, doc. Edward Malak), botaniki (prof. Iwona Arabas). Przyjazdy na posiedzenia lublinian: doc. Małgorzaty Cwenk (później Król) i prof. Eugeniusza Niebelskiego, z uwagi na referowane tematy, które autorzy uważali za zakończone — do tego świetnie zreferowanych — pozostawały na długo w pamięci. Nie mniej atrakcyjne były referaty dr. Jana Trynkowskiego, później zebrane w osobnej książce, zresztą wydanej także po rosyjsku w „Bibliotece Polsko-Syberyjskiej” pod redakcją prof. Wiesława Cabana.

Posiedzenia Komisji zawsze były otwarte dla zainteresowanych referowanymi problemami, podobnie jak dla tych, którzy chcieliby się spotkać z badaczami Syberii z innych ośrodków. Atrakcją stanowiły wykładane na stole książki, czasem z szerszym omówieniem. Wśród wyłożonych znalazła się, przywieziona przez prof. Andrzeja J. Wójcika z Nowosybirsk trzytomowa encyklopedia *Историческая энциклопедия Сибири* z 2009 roku.

SPRAWOZDANIE

Nie sposób w niniejszej informacji przedstawić więcej ciekawszych wydarzeń z okresu trzydziestolecia funkcjonowania Komisji. Tytułem ilustracji podano niżej zestaw nazwisk osób, którym wysyłano zaproszenia na posiedzenia w 2014 roku. Przedstawiono również — wrywkowo rzecz ujmując — spis prezentowanych referatów na wybranych posiedzeniach z lat 2009–2019.

W 2014 roku zaproszenia na spotkania Komisji wysyłano m.in. do następujących, osób: Instytut Historii Nauki PAN: I. Arabas, K. Bartnicka, E. Malak, B. Orłowski, J. Schiller-Walicka, L. Zasztowt; Archiwum PAN: J. Arwaniti, H. Krajewska; różne instytucje: M.M. Blombergowa (Łódź), A. Brus (Warszawa), W. Caban (Kielce), M. Chrostek (Rzeszów), M. Cwenk (Lublin), A. Gomóła (Katowice), J. Gruszyński (Warszawa), B. Jędrzychowska (Wrocław), K. Kondracka (Warszawa), M. Kulik (Warszawa), A. Kuczyński (Wrocław), S. Leończyk (Warszawa), A. Milewska-Młynik (Warszawa), E. Niebelski (Lublin), E. Noiński (Warszawa), B. Petrozolin-Skowrońska (Warszawa), A.M. Stogowska (Płock), I. Strojecki (Warszawa), Z. Strzyżewska (Warszawa), J. Supady (Łódź), W. Śliwowska (Warszawa), J. Trynkowski (Warszawa), J. Tulisow (Warszawa), S. Trzeciakowska (Białystok), J. Załączny (Warszawa), Z. Żuk (Warszawa).

Z oczywistych względów skład uczestników posiedzeń zmieniał się. Z członków zespołu z okresu spotykania w Muzeum Ziemi nadal są aktywni twórczo — choć nie wszyscy osobiście uczestniczący w posiedzeniach — to: M.M. Blombergowa, A. Brus, A. Kuczyński, Z. Strzyżewska, J. Trynkowski, Z. Żuk. Wszyscy wymienieni legitymują się znaczącym dorobkiem twórczym. W niektórych przypadkach (np. Jerzy Różewicz) — tematyka polsko-rosyjska stanowiła podstawę pozyskiwania stopni i tytułów naukowych.

Najlepsze wyobrażenie o tematycznej różnorodności i zakresie działalności Komisji dadzą przykłady problematyki spotkań z różnych lat (podane dla wybranego posiedzenia z danego roku):

Rok 2009:

— Z. Strzyżewska (Warszawa), Z poszukiwań zabytków polskiego dziedzictwa kulturowego w Petersburgu;

— K. Takasaeva (Jakuck, Warszawa), Ze studiów historycznych w Jakucji;

— E.F. Semionow (Ułan-Ude), Nagrobki zesłańców w nekropoli Zakładów Nerczyńskich;

— M.T. Żuk (Warszawa), Uroczystość odsłonięcia pomnika nagrobnego Józefa Kowalewskiego na Cmentarzu Powązkowskim.

Rok 2013:

— W. Śliwowska (Warszawa), Historyczne peregrynacje. Szkice z dziejów Polaków i Rosjan w XIX wieku. Do druku przygotowała Anna Brus;

— E. Niebelski (Lublin), Ignacy Walicki zesłaniec 1863 roku i pionier sadownictwa w Rosji. Listy z Wielikina;

— Z. Strzyżewska, (Warszawa), Jan Szubert. Pamiętnik częstochowianina, powstańca styczniowego.

Rok 2014:

– K. Bartnicka (Warszawa), Zygmunt Rewkowski – biografia i pamiętnik;

– I. Troyak (Nowosybirsk), Ze studiów nad polskimi sybirakami XIX wieku;

– M.T. Żuk (Warszawa), Obserwacje orientalne z guberni orenburskiej Zdzisława Dębickiego w końcu XIX wieku.

Rok 2017:

– M.M. Blombergowa (Łódź), Badania polskich archeologów na Syberii i w Azji Środkowej;

– J. Trynkowski (Warszawa), Z. Wójcik (Warszawa), O Eugeniuszu Żmiejewskim i jego spostrzeżeniach geograficznych z obszarów złotodajnych Syberii.

Rok 2019:

– W. Caban (Kielce), Zesłańcy postyczniowi w Syberii Zachodniej i w świetle rozpoznanych dokumentów z tamtejszych archiwów;

– E. Niebelski (Lublin), Kilka sylwetek zesłańców postyczniowych na Syberii;

– Z.T. Żuk (Warszawa), Refleksje po spotkaniu w Archiwum PAN z badaczami z Jakucji.

Sprawozdania roczne z działalności Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN drukowane w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” oraz informacje kronikarskie w redagowanym przez Antoniego Kuczyńskiego „Zesłańcu” Związku Sybiraków zawierają wiele więcej danych o problematyce dyskutowanej podczas posiedzeń. Pominięto w nich inne formy uczestnictwa jej członków w życiu naukowym kraju i zagranicą, realizowanych w ramach innych zespołów korporacyjnych PAN (m.in. historyków Polski i Rosji; zespołem tym w ostatnich latach kierowali kolejno: prof. Juliusz Bardach, prof. W. Śliwowska i prof. L. Zasztowt; posiedzenia odbywały się m.in. w Kazaniu, Moskwie, Warszawie).

Konferencje w Łodzi zorganizowali: prof. M.M. Blombergowa (Uniwersytet Łódzki) i prof. J. Supady (Uniwersytet Medyczny), uwieńczone stosownymi tomami prezentowanych referatów. W ramach realizowanego przez prof. W. Cabana grantu w Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach w 2015 roku grupa członków Komisji uczestniczyła w sympozjum w Omsku, również z referatami ogłoszonymi drukiem.

Szczególną rolę jako redaktor „Zesłańca” oraz „Wrocławskich Studiów Wschodnich” odegrał prof. Antoni Kuczyński. Zamieszczał m.in. sprawozdania roczne z posiedzeń Komisji. Systematycznie drukował (zwykle w przekładach na język polski) opracowania historyków z ośrodków naukowych na Syberii. Przede wszystkim, korzystając ze wsparcia Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, organizował międzynarodowe sesje naukowe, zawsze uwieńczone obszernymi tomami posesyjnymi.

SPRAWOZDANIE

Inne formy aktywności członków Komisji, to przede wszystkim wspieranie różnych inicjatyw wydawniczych, opiniowanie projektów badawczych i muzealnych (m.in. Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku), wyjazdy z referatami do innych miast (m.in. do Łodzi w katedrze prof. J. Supadego w Uniwersytecie Medycznym).

Komisja Badań nad Historią Syberii nie otrzymywała wsparcia finansowego z Polskiej Akademii Nauk, a niezbędne wydatki pokrywali jej członkowie. Nie miała możliwości wydawania nowatorskich referatów. Dzięki życzliwości dyrektorów Instytutu Historii Nauki prof. J. Dobrzyckiego, prof. K. Bartnickiej, prof. A. Śródki, prof. J. Włodarczyka, prof. L. Zasztowta, prof. Jacka Soszyńskiego oraz przewodniczących Komitetu (w tym prof. H. Li-chockiej) mogła realizować swe zagadnienia statutowe.

Na początku 2024 roku przewodnictwo Komisji przejął dr Piotr Głuszkowski, nauczyciel akademicki Uniwersytetu Warszawskiego. Wśród wielu zalet czynnego wcześniej członka zespołu, jest umiejętność pozyskiwania do pracy szerokiego zespołu badaczy problematyki polsko-rosyjskiej, co znacznie ożywia nadal atrakcyjne pole badawcze — zwłaszcza dotyczące relacji kulturowych i cywilizacyjnych polsko-syberyjskich.